

Izlaganje sa znanstvenoga skupa
UDK 321.74.076.12(497.1)+330.342.15(497.1)+338(497.1)

Prilog raspravi o »Kritičkoj analizi funkcioniranja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«

Vlatko Mileta

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Nijedna rasprava o efikasnosti političkog sistema ne može dati prihvatljive zaključke ako se istovremeno ne raspravlja o efikasnosti privrednog sistema. Po svemu sudeći, i ova će rasprava slijediti tu sudbinu, jer je u biti parcijalna i jer ne sagledava globalna pitanja privredne efikasnosti, o kojima moderna društva i te kako moraju voditi računa. U biti ovdje će se ponoviti stare diferencijacije i situacije u kojima je naše društvo više puta bilo.

Kako nemam dovoljno ustavno-pravnih znanja da mogu meritorno suditi o političkom sistemu, osvrnut ću se na ona pitanja iz *Kritičke analize* za koja mislim da mogu nešto reći.

Tvrdim da se, bez obzira na to kako je koncipiran, ne može ostvariti efikasan politički sistem, ako je privredni sistem neefikasan i ako se ekonomski subjekti susreću s takvim preprekama kojima je teško sagledati granice. Isto tako, u krugu sam onih naših građana koji su mišljenja da našim problemima nije kriv Ustav i Zakon o udruženom radu, te da »krivicu« očitó treba tražiti izvan njih.

Može se nabrojiti gomila razloga za neefikasnost našeg privrednog sistema. O tome su već dani određeni sudovi, ali nisam siguran da su ti razlozi točno identificirani. Bez namjere da ih za ovu priliku detaljnije izvodim dozvolite da ukažem samo na neke među njima:

Prvo, u našem se privrednom sistemu gomile finansijskih sredstava premeštaju s istoka na zapad, sa sjevera na jug, iz grane u granu, s područja na područje, bez ikakvih racionalnih razloga. Solidariziraju se uspjesi i neuspjesi i stalno se formira jedna prosječnost, koja promiče i uspješne i neuspješne i zato ih objektivno dovodi do sivila. Koliko tome pridonose različite teoretske koncepcije, uključujući i koncepciju dohotka, ostaje za istraživanje.

Drugo, cjelokupni naš privredni razvoj temelji se na politici niskih dohoda, i baš zbog toga na solidarizaciji drugih primanja (dobivanje stanova na primjer), koji gotovo da nemaju nikakve veze s radom. Tako se ova druga primanja (dohoci) najčešće dijele tako da poništavaju radne doprinose. Dobiti stan po kojekakvim parakriterijima, znači dobiti materijalnu vrijednost koja se u našim prilikama nikakvim radom ne može steći. I dok s jedne strane neki društveni pripadnici s lakoćom i minimalnim radnim stažom i radnim doprinosima rješavaju ovo pitanje, dotle su drugi za cijeli radni vijek bez ikakve mogućnosti da dođu do njega. Na žalost, imamo primjera da ponekada i unuci imaju prednost pred radnicima.

Stoviše, radničkoj se klasi češće spočitava niska produktivnost i neprestano ih se optužuje za loše namjere prema akumulaciji. Optužuje ih se za ono

što nimalo nije istina. Teško bi bilo dokazati da radnička klasa raspolaže akumulacijom i da je tako neproduktivna. Sve će objektivne međunarodne usporedbe pokazati da produktivnost našeg radnika i nije tako loša kako se nerijetko tvrdi, kao što će i dokazati da je društvena produktivnost zaista loša. Ali to više nije pitanje radničke klase, nego društvene nadgradnje, koja je dozdana na proizvodni rad u veličinama što ih i mnogo jače privrede ne bi mogle snositi. Kojih sve to »radnih tijela« i paralelizama u nas nema, koliko se papira reprintira i koliko se milijuna radnih sati tako izgubi u nepovrat.

Primjer takvog optuživanja je najnovije vezivanje osobnih dohodaka sa stopom akumulacije, koje za manji broj organizacija što žive na društvenoj renti ima rezona, ali za većinu je omča i tako niskim dohocima. Ne smije se zaboraviti da po međunarodnim statistikama jugoslavenski radnik u elitnoj industriji — mašinstvu, ostvaruje na sat rada manji osobni dohodak od 0,60 ECU-a, što je u dolarima nešto više centi, ali znatno ispod zarada njihovih drugova u drugim koliko-toliko razvijenim privredama. Moram priznati da mi nije poznat slučaj uspješnog privrednog razvoja u modernim privredama na politici niskih dohodaka.

Treće, u našem društvenom sistemu iz različitih razloga kreirana je goleva nadgradnja s materijaliziranim interesima u primarnoj i drugim raspodjelama. Kako je kod nje koncentrirana društvena moć, ona nameće ponašanje i proizvodnim subjektima, čak u području raspodjele osobnih dohodaka, za koju se praktično može reći da je izvan raspodjele prema rezultatima rada. U grubom pojednostavnjivanju ispada na kraju da dominiraju drugi kriteriji, ne kriteriji rezultata rada, ponajviše kriteriji zakonskih, podzakonskih akata, društvenih dogovora i samoupravnih sporazuma.

Četvrto, otuđenost društvenog kapitala od proizvođača i odlučivanja o tom kapitalu polito-tehnokratskih struka (specifična sprega tehnokracije u politici i ekonomiji) poprimilo je zabrinjavajuće razmjere. Neformalne grupe koje na toj sprezi izrastaju dopuštaju sebi pravo da donose globalne financijske odluke izvan kontrole društva i najčešće bez ikakve odgovornosti. Upravo takvim grupama, a ne Ustavu, trebamo zahvaliti golemu našu zaduženost i proizvodne promašaje kojima nema premca. Ispada tako da se o manje važnim stvarima, recimo o povećanju stope doprinosa s 1,7 na 1,9 za usmjereno obrazovanje, mora raspravljati i potpisivati na stotine i tisuće mjesta, a o milijardskim dolarskim zaduženjima donose se formalizirane odluke nerijetko skrivajući od javnosti. Uostalom, zar nismo svjedoci kako su ušutkavani pojedinci koji su se usudili javno posumnjati u »historijske poslovne pothvate« spomenutih neformalnih grupa.

Peto, provođenje kadrovske politike po nekim mjerilima za koja se također može tvrditi da su izvan Ustava. Koliko mi je poznato sva su radna mjesta i funkcije u našem društvu dostupni svakom građaninu i nema nikakvih prepreka, osim onih koje su striktno zakonom utvrđene, za izbornu i neizbornu obavljanje svih društvenih funkcija. Međutim, to što je u Ustavu zapisano, u praksi je grubo dezavuirano. Društveni »dogovor« o provođenju kadrovske politike doveden je čak do mjesne zajednice i time je nerijetko osigurano da se na funkciju dovode ljudi date grupe, a ne najbolji kadrovi. Usudujem se tvrditi, jer to se pojedinačno može dokazati, da se upravo društvenim dogovorima o provođenju kadrovske politike sprečava prodor najsposobnijih i socijalizmu odanih kadrova, a propuštaju socijalizmu odani ali nesposobni kadrovi. Tako imamo na stotine slučajeva, a to onda više nije slučaj, da pojedinci nanesu dru-

štvu i njegovim proizvodnim subjektima goleme štete zbog svoje nesposobnosti i kao nagradu za svoju nesposobnost dobivaju nove odgovorne položaje i izuzetno dobro plaćene funkcije. Nije za vjerovati da u armiji koja broji više od dva milijuna komunista nema sposobnih kadrova. Ne postoji ni problem njihove identifikacije.

Šesto, kod takvog stanja stvari meni je ponašanje organizacija udruženog rada, općina, republika i federacije sasvim logično. Ako nisu stvorene pretpostavke samoupravne integracije društva u društvu se moraju stalno voditi bitke za očuvanje vlastitih pozicija. To po meni nije pitanje zločestih ili dobrih ljudi, to se ne može rješavati nikakvim kritičkim analizama niti apelima za jedinstvo datog tržišta, više vrijedi korektna ekonomska mjera od stotine apela. Razumljiva je i nervoza koja je u nastupima pojedinaca sve prisutnija, međutim izvan su razuma razmišljanja u krajnostima i vjerovanja da će se problemi riješiti promjenama temelja jugoslavenskog političkog sistema. To su naprosto gole spekulacije, kao što su spekulacije u tvrdnjama da u centraliziranoj planskoj privredi nema privrednih promašaja i profesionalnih gubitaša. I te koliko ih ima, samo tamo gdje se materijalne i financijske vrijednosti distribuiraju s jednog mjesta mogu se promašaji za javnost učiniti nevidljivim i mogu se na različite načine opravdati.

Na kraju, postavlja se pitanje što činiti u realitetu golemog vanjskog i unutarnjeg duga, relativno efikasne privredne strukture i neefikasne društvene nadgradnje, izuzetno visoke nezaposlenosti, naročito mlade generacije, i prikrivene zaposlenosti, ograničenih mogućnosti, dugoročnih investicija, poremećenih tržišnih odnosa paratržišnim odlukama nosilaca ekonomske politike, zaoštrenih socijalnih problema i sve veće socijalne diferencijacije. Što činiti u situacijama međunarodnog ekonomskog okruženja i protekcionističkih mjera kojima pribjegavaju suvremne države. Bez pretenzija da na ovom mjestu izložim koliko-toliko konzistentnu koncepciju čini mi se da je potrebno učiniti slijedeće:

Prvo, u predahu koji za kratko vrijeme treba osigurati potrebno je učiniti korekciju u odnosima cijena na bazi objektiviziranih kriterija, čime bi se nesumnjivo postigao veći sklad u primarnoj i sekundarnoj raspodjeli. Prema tome, u intervalu do uspostavljanja novih pravila, ne bi se trebalo libiti od zamrzavanja cijena ali i dohodaka i morala bi se zaustaviti ova monstruoza inflacija koja devastira motivaciju i sve vrijednosti.

Drugo, potreba je oštar trend i praktično-političke akcije prema koncepciji samofinanciranja osnovnih organizacija. Tako dugo dok osnovne organizacije zasnivaju vlastiti razvoj na otuđenom društvenom kapitalu nema društvenog napretka. Malo je primjera u svijetu u kojima se postizao trajni privredni napredak bez vlastitog kapitala.

Treće, precizno utvrđivanje razvojne orijentacije jugoslavenske privrede na različitim nivoima. Treba napustiti razmišljanja o velikim skokovima i umjesto skokovitosti prijeći na sinhronizaciju potencijala s kojima jugoslavenska privreda objektivno raspolaže, vodeći računa o prirodnim, radnim i naučnim mogućnostima.

Četvrto, gransko i međugransko interesno povezivanje na cjelokupnom jugoslavenskom i po mogućnosti svjetskom ekonomskom prostoru. Ovo naravno nije plediranje za neke nove direkcije, još manje za AOR-e, nego za suvremenu proizvodnu podjelu rada, čije primjere u svjetskom prostoru imamo na mnogim mjestima.

Peto, otvaranje prema svijetu u različitim pravcima, ali ne na principu rasprodaje nacionalnih materijalnih vrijednosti, nego na dugoročnim proizvodnim programima. Iz iskustva dosadašnje suradnje sa svijetom mogli smo već spoznati kolike su štete ako se od njega distanciramo i ako se s njim uspostavljaju pretežno kreditni odnosi.

I šesto, reaktiviranje principa političkog sistema socijalističkog samoupravljanja prema zahtjevima modernog vremena. Upravo tu čini mi se da kritička analiza političkog sistema pravi značajne pomake. Na toj je liniji njezin front protiv birokratizacije i etatizma, kao i protiv dogmatske svijesti koja na mnogim mjestima sprečava primjenu Ustava. Nisu uvijek opravdani napadi na državu, ona je značajan i bit će još dugo značajan ekonomski subjekt, pitanje je samo kako je osposobiti za moderne zahtjeve socijalističkog društva. Isto tako rješenje nije u golom tržišnom liberalizmu, kao što se kod nas ponekad postavlja. Stvari su mnogo složenije.